

Период владавине Тјудора – време постављања темеља савремене британске културе

РЕЗИМЕ: Ера приватне иницијативе и предузетништва настала је у Енглеској симултано и синонимно с моћним узрастањем појединачног људског ума отеловљеног у личностима какве су били Френсис Дрејк, Волтер Рали, Бен Џонсон, Вилијам Шекспир или Френсис Бејкон. Владавина Тјудора коинцидирала је с неминовношћу да скоро две стотине година друштвених немира и падова, па поновних рађања и уздицања исходују снажним утицајем ренесансе и реформације на ум и свест појединца, и потребом да се све што постоји подвргне интересима националне државе коју су заступали Круна и Парламент. Средњовековни систем је ишчилио, али не случајем, већ захваљујући променама у навикама људи, њиховој еманципацији, јачању градова – на првом месту Лондона, формирању мисаоно ангажоване средње класе, ширењу текстилне мануфактуре и других производних делатности и трговине. Уобличавање енглеског језика кроз систем образовања, нарочито захваљујући све плодотворнијој примени штампе, откривање прекоморских путева и Новог света, промене у сфери духовног и на терену материјалног само су неке од најзначајнијих одредница времена владавине династије Тјудор.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *ренесанса, средња класа, образовање, позориште, елизабетинско доба*

Једва да је мучно стогодишње ратовање против Француске (1337–1453, с прекидима) завршено када је у Енглеској кренула дуготрајна (1455–1485) борба за круну између породица Ланкастер и Јорк. Рат ружа, тако назван због тога што је обема фамилијама симбол била ружа, окончан је победом Ланкастера – Хенри од Тјудорових је савладао краља Ричарда III у бици на Бозвортском пољу 1485. године. Сада као краљ Хенри VII он је ујединио две велике породице и постао покретач династије која је владала Енглеском, Велсом и деловима Ирске од 1485. до 1603. године. Уследио је раскид са средњовековним наиздањима. Људи више нису били везани за феудална имања у унутрашњости земље, а све је осетнија постајала снага градова и њиховог образованог и предузетништву окренутог становништва средње класе (Garwood, Gardani, Peris, 2003: 22). Наступила је ренесанса интересовања за ученост, за откривање и стварање.

Хенри VII је рођен 28. јануара 1457, као син Едмунда Тјудора и Маргарете Бофорт. Проглашен је краљем 22. августа 1485, а већ наредне године је, у интересу обезбеђивања сопствене позиције, оженио Елизабету од Јоркових, најстарију кћерку Едварда IV, чиме су заиста сједињене куће Јоркових и

Ланкастерових. Монархију је оснажио традиционалним методама владавине и јачањем краљевске администрације ради увећавања крунских прихода. У циљу очувања мира служио се династичким браковима – преко своје деце ородио се с краљевским кућама Шпаније и Шкотске (Ђуковић Ковачевић, 1971: 96). Стекао је велико лично богатство на основу силних пореза које је навео, због чега није био нарочито омиљен, мада су га респектовали – пре свега због тежње да се у земљи устали мир. Умро је 1509, остављајући снажну и сигурну круну свом сину.

Хенри VIII је рођен 28. јуна 1491, као други син Хенрија VII и Елизабете Јорк. Наследник престола постао је по смрти свог старијег брата, Артура, 1502. године, да би стварно ступио на власт 1509. Био је типичан ренесансни принц – згодан, спортски грађен и настројен, интелигентан и образован, амбициозан и, у складу с тим, довољно безобзиран. Био је надарен и за писање и за стварање музике, а поседовао је опште продубљено схватање сопственог времена и актуелних збивања (Garwood, Gardani, Peris, 2003: 22). Та разнолика интересовања, праћена одсуством жеље за упуштање у управне послове, узроковала су снажење појаве и утицаја кардинала Томаса Вулзија, који се уздигао до положаја лорда канцелара 1515. године, да би остао запамћен као један од најмоћнијих министара у историји Британије. Хенри је у међународној политици испрва био највише усредсређен на различите обрасце слоге и сарадње с краљевима Шпаније и Француске, као и са Светом столицом. С друге стране, као да је неминован био сукоб са Шкотском, чију је војску потукао у чувеној бици код Солвеј Моса 1542. године.

Овај владар је највише познат по томе што је имао чак шест жена – у неутаживом настојању да добије мушког потомка. Све његове супружнице биле су фасцинантне личности већ због самог начина на који су проживљавале све оно што их је западало. Мада краљице, имале су судбину која је женама предодређивана општим ставовима тога времена.

Шпанска принцеза Катарина од Арагона, претходно удата за принца Артура, припала је Хенрију вољом његовог оца, 1509. године. Родила му је кћерку, која ће касније постати краљица Мери I Тјудор. Због тога што му није подарила мушког наследника, Хенри је 1527. године објавио жељу да се разведе од Катарине.

Ана Болејн, млада и прелепа дворкиња претходне краљице, удала се за Хенрија 1533. године, али му ни она није родила сина, већ будућу краљицу Елизабету I. После сплетки којима ју је Хенри оптужио за прељубу, она је 1536. године погубљена, да би Хенри узео за жену Џејн Сејмур само неколико дана после те страшне егзекуције. Џејн Сејмур је умрла пошто је краљу родила јединца, који ће га касније наследити као Едвард VI.

Године 1540. Хенри је оженио Ану од Клевза, како би успоставио везу између Енглеске и протестантски опредељених немачких владара, али је после само неколико месеци нашао да му то савезништво више није од користи, па је

издејствовао поништење брака. Исте године оженио је Катарину Хауард, да би већ 1542. и њу оптужио за прељубу и практично наложио погубљење.

Године 1543. последња Хенријева супруга постала је Катарина Пар, која га је надживела (Sheerin, Seath, White, 2006: 8).

Од изузетног значаја за земљу, њену историју и културу је Хенријев раскид са Светом столицом. Пошто је већ прошао кроз притиске да одобри Хенријев брак с удовицом Катарином од Арагона, папа је касније одбио да се сложи с његовим разводом. Под утицајем Томаса Кромвела Хенри је онда окренуо леђа Римокатоличкој цркви и покренуо властиту Протестантску цркву, распуштајући и уништавајући многе дотада богате манастире, чија је имања давао племићима у замену за њихову подршку. Убрзано су грађене нове школе, јер је наступио раскид с образовним системом и школама које су држали римокатолички духовници. Истовремено је снажио узгој оваца, што је водило све интензивнијој трговини вуном, а трговци су своје све веће богатство приказивали грађењем раскошних зграда и имања.

Хенри VIII је запамћен и по томе што је први пут у енглеској историји створио праву Краљевску морнарицу (Trevelyan, 1974: 205), која је значила спас и њему и његовој кћерки после њега када су се определили за острвску политику и прокошење католичким континенталним силама (ibid.: 216). Полиције у правом смислу још није било, а месне старешине и припадници нижег племства успевали су да одрже грађански ред и мир под претњом строгих казни, попут јавних шибања, жигосања усијаним гвожђем, стављањем преступника на стуб срама. Злодела попут крађе, издаје, побуне, убиства кажњавана су јавним вешањима, а главе злочинаца су излагане на шиљцима на лондонском мосту.

Хенри VIII је умро у Вестминстеру 18. јануара 1547, а сахрањен је у Капели Св. Ђорђа у Виндзору, 16. фебруара исте године.

Едвард VI је рођен 12. октобра 1537, као једини син краља Хенрија VIII и краљице Џејн Сејмур. Када му је отац преминуо имао је само девет година, због чега је остао упамћен као „Дечак краљ“; земљом су владали његови намесници – ујак, војвода од Сомерсета, а касније Едвард Сејмур, војвода од Нортамберленда, који је предводио казнену експедицију на Шкотску, јер тамошњи великаши нису испунили обећање да ће верити Марију, краљицу Шкота, за Едварда VI.

Пошто је Хенри VIII претходно укинуо школе при манастирима, покретане су нове „граматичке“ школе, које су подучавале квалитетном читању и писању, а најзначајнији предмети су били латински језик, грчки језик и математика. Нестале су и манастирске болнице, тако да је Едвард VI наложио и изградњу и опремање четири болнице у Лондону. Истовремено је Англиканска црква постајала све изразитије протестантска, пошто је сâм Едвард VI испољавао изразито протестантско расположење. Његова кратка владавина обележена је наметљивим истицањем племића који су регентство користили да ојачају сопствене позиције (Ђуковић Ковачевић, 1971: 100–101). Познат као болешљиво дете, Едвард је умро 1553, када му је било само шеснаест година.

Мери I је рођена 18. фебруара 1516, као најстарија кћерка краља Хенрија VIII и краљице Катарине од Арагона. Била је прва која је владала у своје име и својом личношћу, а не као краљица по удадби. Док је Едвард VI још био у животу, министри су га убедили да сачини опоруку којом именује леди Џејн Греј за престолонаследника. Та протестанткиња је и владала, али само девет дана – а онда ју је Мери затворила и наложила погубљење. Позната као Марија Крвава, краљица је била снажних католичких опредељења, одлучна да Енглеску врати *старој* вери. Поново је признала врховну папску власт, напустила титулу врховног поглавара цркве, опет увела римокатоличке бискупе и почела с враћањем калуђерских редова. Вратила је и противјеретичке законе, како би обезбедила повратак земље вери. Јерес је сматрана верским и грађанским неделом равном издаји земље, и због тога је око три стотине протестантских богохулника спаљено на ломачама за само три године. Овакав однос и овакви поступци учинили су Мери I врло неомиљеном, али су људима дали прилику да покажу да су спремни да умру за протестантско устројство (ibid.: 101).

Са тридесет седам година, колико је имала приликом ступања на трон, Мери је пожелела да роди децу, како би оставила католички опредељеног наследника који ће утврдити њене верске реформе, и како би онемогућила своју полусестру Елизабету да је непосредно наследи. Године 1554. одлучила је да се уда за Филипа, који је постао краљ Шпаније 1556. године. У том браку, међутим, није било деце. Филип је највећи део времена проводио на континенту, Енглеска није дошла ни до каквог удела у шпанским монополима у трговини с Новим светом, а на крају је то савезништво са Шпанијом још и увукло Енглеску у рат против Француске.

Мери је умрла 17. новембра 1558, и круна је ипак припала Елизабети.

Елизабета I, последња од Тјудора, рођена је 7. септембра 1533. Била је кћерка краља Хенрија VIII и краљице Ане Болејн, а на престо је дошла као трећа по линији наслеђивања. Крунисана је 15. јануара 1559. године.

Била је образована, течно је користила шест језика, а од обоје родитеља је наследила бистрину и одлучност. Њена владавина се сматра једном од најславнијих у енглеској историји. Чврсто је успостављена Англиканска црква. Остварена су многа открића на далеким пловидбама Франсиса Дрејка, Волтера Ралија и Хамфрија Џилберта. Те успешне експедиције у Северну и Јужну Америку припремиле су Енглеску за еру трговинске експанзије и колонизације.

Елизабетина владавина је ипак била обележена великим опасностима и тешкоћама, с претњама шпанске инвазије преко Ирске и француске преко Шкотске. Велики део севера Енглеске био је у побуни током 1569–70. Елизабета је донела оштре законе против присталица римокатоличке вероисповести пошто су откривене неке претње које су могле да јој угрозе живот. Једна таква завера имала је везе с Маријом, краљицом Шкота. Као вероватан наследник Елизабетин, Марија је 19 година провела у Елизаветином заточеништву, пошто је била срце завере и могуће организације атентата. Ипак, како се Елизабета

силно трудила да одржи политички мир у земљи, може се рећи да је чак испољавала приличну верску толеранцију (Trevelyan, 1974).

Године 1588. Британци су однели велику победу над шпанском инвазионом флотом од око 130 бродова. Та „Непобедива армада“ је имала за циљ збацивање краљице с власти, пошто је шпански краљ Филип II веровао да полаже право на енглески престо по основу брака с Мери I. После победе над Армадом тај рат против Шпаније ипак није био нарочито успешан, а представљао је огроман трошак који је народу донео скупоће и тешку привредну кризу у последњој деценији 16. века.

Елизабетина одлука је била да се никад не уда. Да се определила за неког иностраног принца, тај би могао да увуче Енглеску у мреже страних политика, док би удаја за неког сународника могла да увуче краљицу у надметања и борбе разних унутрашњих струја. Она је за све била самопрегорна и потпуно несегична особа која је жртвовала властиту срећу зарад добра нације. Преминула је у Ричмонд Паласу 24. марта 1603. године.

Најсвечарскији део године било је време око Божића. Тих дванаест дана краљ је, као и богати племићи, имао свог краља карневала, задуженог за пригодне „веселе игрице“, за приређивање скечева, наступа пантомимичара и костимираних забављача. Ова врста забављања имала је вековну традицију, а укључивала је и дивове, путујуће музиканте и жонглере. Важан део њихових наступа биле су најразличитије забавне игре и плес уз препознатљиве песме. Прослава Дана пролећа, првог дана маја, била је мање верски обојена. У весељима организованим тог дана момци и девојке су проглашавани за господара и господарицу маја, или за омиљене народне јунаке као што су Робин Худ и Леди Маријана.

За разлику од датумски одређених прослава и весеља, разне врсте коцкања су биле заступљене непрестано. Крајем владавине Хенрија VII Парламент је донео закон којим се слугама и шегртима забрањује да бацају коцку или играју карте. Сматрало се да коцкање води лењости и злочину, мада само код припадника нижих слојева. Многе наивне и нешкодљиве игре спровођене су у кућама, а још много више на отвореном простору. Отмени и узвишени слојеви и те како су знали за једну рану форму тениса, а и фудбал се играо већ у 16. веку (Counsell, Howe, Thomson, 1997).

У исхрани свих били су заступљени хлеб и сир, с тим што су се слојеви разликовали по квалитету хлеба и сирева које су јели. Најјефтинији је био хлеб сачињен од мешавине ражаног и пшеничног брашна. Припадници средњих слојева су јели „полубели“ хлеб од непросејаног пшеничног брашна, док је најскупљи био хлеб од белог пшеничног брашна. Мало је људи имало на располагању чисту пијаћу воду, за коју се иначе сматрало да није здрава, док чај још није био стекао широку прихваћеност. Многи су пили јако а устајало и млако пиво – за доручак, уз ручак и уз вечеру. За време Хенрија VII из Француске су увожене велике количине вина, али је њега пила само аристократија. Месо се није

јело петком. Поврћа је било у изобиљу – нарочито пасуља, грашка, шаргарепе и црног лука. И воће је било доста заступљено – јабуке, шљиве, крушке, брескве, јагоде, вишње. Још није било кромпира, а за парадајз се није знало.

Жена је од рођења васпитавана као биће које није равно мушком свету, већ је ђаволов инструмент и једина несавршеност божјег стварања. Младе девојке једва да су имале икакву слободу личности. Учене су да им је једина улога у животу да се удају и да рађају децу. Морале су да прихвате убеђење да им је Бог наложио да буду беспоговорно покорне мужу, да му тихо служе исто као што су биле послушне својим родитељима. Само женино тело и све њене ствари по удаји постајали су власништво мужа, ком је закон допуштао да њима располаже по својој вољи.

Брак је често био предмет практичних рачуница, пре него леп исход топлих осећања. Младе даме су врло мало могле да утичу на то ко ће им бити супружник; у таквој родитељској тиранији (Salingar, 1973a: 41) било је сасвим уобичајено да се двоје предвиђених за брачну заједницу први пут виде и упознају тек на дан венчања. Није постојала законом одређена доња старосна граница за ступање у брак, тако да је већина девојака удавана када им је било четрнаест година. Жена би у браку престајала да има право на своју вољу и свој глас; ограничен и строго одређен био јој је чак и начин појављивања – као неудата, могла је, на пример, да држи косу слободно пуштену, док би по удаји морала да је крије под неким велом или капом. Развод је био догађај који вера није предвиђала, тако да је већина бракова окончавана смрћу једног од супружника. Смрт мајке приликом рађања детета била је врло честа појава, услед чега су се многи мушкарци женили више пута.

Када је Хенри VII преузео власт Лондон је имао око 75 хиљада становника, а већ 1600. чак 200 хиљада. Најбогатија и најпрометнија улица тог напредног града био је Штранд. Тамо су стамбене куће грађене на самој реци, па ја свака имала и свој пристан. Племићи су онда својим личним баркама могли да плове непосредно од свога дома до краљевских палата. Посеђивали су и куће у унутрашњости, крај својих највећих имања. Када би племић путовао у Лондон или до неке од својих других кућа, у пратњи би му бивала бројна послуга. Два значајна чиниоца која су одређивала нечији друштвени статус и углед била су богатство начина живота, те број слугу и упослених.

Палата Вајтхол је под Хенријем VIII постала главна краљевска резиденција у граду. У време распуштања манастира, тринаест великих верских грађевина у Лондону је или узето у приватно власништво, или је срушено како би се дошло до грађевинског материјала за друге сврхе. Све што је од њих остало данас су имена појединих делова града, као Вајтфрајарз (белорисци) и Блекфрајарс (црнорисци). Многе грађевине тјудоровског Лондона су, нажалост, нестале у великом пожару 1666. године, услед чега је тешко створити праву слику града који су уздизали и снажили припадници династије Тјудор и њихови поданици.

Многе површине које су у данашњем Лондону велики паркови – Ричмонд парк, Хајд парк, Рицентс парк, Парк Св. Џејмса – коришћене су у време Тјудора као краљевске ловне шуме.

Посебно у Елизабетино време, Лондон је нарастао у град пун вреве, али неминовно прљав. Сâм град је био у гужви, узан, мрачан и испуњен непријатним мирисима, а улице су биле пуне животиња, изложених продаји или упрегнутих и натоварених. Лондонски мост је постојао, а једини други начин да се пређе преко прометне реке били су велики чамци, у које су позивали крмари познати по гласном и грубом изражавању. Куга, или *црна смрт*, Лондонцима није била ништа ново, али је у Елизабетиној ери харала досежући страхотне размере (Kostić, 1978). Верује се да је само 1563. године од ње умрло 80.000 људи, четвртина од тог броја у Лондону, али је стање било тешко широм Енглеске, иако су други градови били далеко мањи – Бристол и Единбург, на пример, имали су до 6.000 становника (Ђуковић Ковачевић, 1971: 107). У посматраном периоду, бескућници су тумарали друмовима и стварали тежак друштвени проблем (ibid., 1971), тако да је чак и путовање у Енглеској могло да се сматра преступом ако човек не би поседовао исправну дозволу. Дозволе је издавао *шериф*, високи чиновник у служби круне, у просторијама општине града, спроводећи тако закон који је био створен у циљу спречавања зараза. Из оваквих разлога владала је подозривост према путницима – могло би лако да се деси да они собом доносе кугу – и управо је од те мере страха и опреза зависило како ће глумци бити примљени у селима широм Енглеске (Kostić, 1978).

Захваљујући краљичином занимању за позориште, био је већ измењен и однос јавности према позориштима и глумцима (Ђуковић Ковачевић, 1971). Године 1578. краљица је за шест дружина дала одобрење да могу да изводе комаде у Лондону. Џејмс Барбиц, ранији припадник једне од тих дружина, касније је помогао да се створи трупа под именом „Људи лорда коморника“, која је наступала у његовом плански саграђеном позоришту (Глишић, 1964).

Просечна глумачка дружина обично се састојала од двадесетак глумаца. Особама женског пола није било допуштено да се појаве на позорници, тако да су женске улоге изводили сасвим млади дечаци, док су старије жене или комичне ликове понекад тумачили одрасли мушкарци. Ово је било могуће и због тога што су сценска упутства имала сасвим једноставне захтеве и било је лако спровести стилизовану глуму (Joseph, 1973). Извођачке дружине су мењале репертоар свакодневно, а потражња за успешним комадима је била велика. Када би трупа покренула неки комад, морала је силно да се труди како би се заштитила од копирања. Да би се спречило да комад препишу припадници других трупа рукопис је држан под кључем, а сваки глумац је добијао само преписане примерке призора у којима је лично наступао (Kostić, 1978).

Крајем 16. века у Лондону су постојале две различите врсте позоришта – јавна и приватна. Јавна или популарна позоришта су била непокривене грађевине обликоване као дворишта крчми у којима су глумачке дружине

некада наступале. Већина их је имала три покривене галерије око самог дворишног простора, а позорница је скоро увек задржала у тај партер тако да је могла да се посматра с три стране (Salingar, 1973b). Дуго се сматрало да је прво јавно позориште које је саграђено било Театар (*The Theatre*) Џејмса Барбица, изграђено у Шордичу 1576. године (Kostić, 1978). У најновије време, међутим, узима се да је „Црвени лав“ (*Red Lion*), објекат за који се дуго мислило да је био крчма у којој су се представе понекад одигравале, у ствари био заиста прва позоришна кућа, изграђена 1567. године. Међу остала познатија позоришта убрајају се Ружа (*The Rose*), изграђено 1587, Лабуд (*The Swan*; 1595) и Глобус (*The Globe*; 1599; страдало у пожару па обновљено 1614); сва су се налазила на јужној обали Темзе.

Приватна позоришта су била под кровом, осветљена свећама; примала су отприлике четири пута мање гледалаца, али су сви седели. Цене улазница за приватна позоришта биле су много више него за јавна позоришта. Све до 1608. године у приватним позориштима наступале су само дечачке дружине, па су тако сасвим млади дечасти били поштеђени моралне осуде која је иначе упућивана одраслим глумцима. Прво приватно позориште било је подигнуто у Блекфрајарзу 1576. године (*ibid.*).

Извођења у јавним позориштима често су била догађаји пуни вреве. Просечан број гледалаца који су ту могли да стану био је око 2.500 (*ibid.*). За време трајања представе продавани су вино, пиво и храна; то је за позоришта био начин да се дође до још нешто новца. Публика је галамила и кретала се – гледаоци су гласно коментарисали догађања на позорници, разговарали, чак и пушили – што је тада било помодна новина (*ibid.*: 99); дуван је иначе почео да пристиже из Новог света тек пред крај Елизабетине владавине, али се навика пушења брзо ширила, и није било необично видети чак и жене и децу обавијене димовима из глиненых лула.

Ако би се десило да комад није гледаоцима по вољи, они би то гласно довикивали глумцима, тако да је долазило до оштрих расправа. Жене достојне поштовања ретко су похађале овакво позориште, а када би то и учиниле – заклањале су се маскама да их околина не би познала. Представе су обично почињале у два по подне, а трајале би по два до три сата. У приватним позориштима прављене су паузе испуњене музицирањем, а за то време су догореле свеће за осветљавање простора замењиване новим.

Школовање дечака је било релативно добро развијено, док су особе женског пола биле искључене из система. Само четири од шест жена Хенрија VIII имале су какво-такво формално образовање. Џејн Сејмур и Катарина Хауард једва да су биле писмене. Већина девојака је обучавана домаћичким пословима – шивењу и плетењу, познавању лековитих трава, припреми оброка од меса, служењу потребама будућег мужа. Кћерке угледних племићких породица могле су да добијају подuku из страних језика и умећа окретних игара код своје куће, али су универзитети били предвиђени искључиво за младе мушкарце. За родитеље

који нису имали средстава да своје синове пошаљу на универзитет постојале су три могућности избора: служење у кући, рад на сеоском имању или учење заната. Опредељивање родитеља да им дете постане шегрт представљало је најбољи пут ка неком пристојном послу и егзистенцији. На учење код мајстора могле су да ступе и девојчице, а већина деце која су постајала шегрти кретала је у тај живот кад им је било између десет и четрнаест година. Шегрти су остајали код свога газде по пет до седам година. Када би занатска обука била завршена, шегрт би био унапређен у калфу, што је већ значило намештење које доноси какву-такву плату.

Прву штампарију је из Белгије донео Вилијам Кекстон 1476. године. При самој појави штампе није било много писмених, али је она за кратко време постала распрострањен изум. Током целог века који је следио превођени су стари текстови, док су се у све већем броју јављали и нови ствараоци и нови написи. Писање поезије је у Елизабетино доба схватано као део господског образовања (Thornley, Roberts, 2003: 24). Знатан је био утицај народних балада и лирике, али је мало примера чисто патриотске и чисто религиозне лирике. Патриотизам је нашао свој снажан израз у драми, док религиозност није била нарочито истакнута (Puhalo, 1968: 80). Језичка форма одговара савременом енглеском језику, али суштина језика као менталне и као физичке активности остаје, у писаним материјалима, значајно сведочанство о тадашњим начинима размишљања и доживљавања света (Wrenn, 1970: 149). И музика је била популарна, нарочито у круговима богатијих. Знаком доброг одгоја сматрали су се умеће свирања и способност компоновања. Притом је и црквена музика била изразито популарна, па је и цела Европа признавала Енглеску као земљу музике *par excellence* (Trevelyan, 1974: 269).

Краљица Елизабета I је успешно владала Енглеском пуне четрдесет четири године. Био је то период релативне смирености и стабилности. Земља је у миру напредовала, што је поставило основу за велика остварења која су имала да обележе њено време. Смрћу Елизабетином наступио је крај једног великог и себи својственог периода (Harrison, 1974: 103). Био је то крај владавине Тјудора, али је величина нарочито Елизаветиног дела призната и чињеницом да је датум њеног ступања на престо пуне две стотине година прослављан као државни празник.

Позориште је остало без свог најзначајнијег покровитеља, па су постепено оживеле тврдње да је оно неморално и богохулно. Негде после 1630. напади куге су постајали све жешћи, па је Парламент то искористио као оштрицу за обрачун са позориштима. Године 1642. издата је уредба којом се забрањују сва сценска изођења, а 1648. Парламент је наредио да се позоришне куће поруше.

Елизабету је наследио Џејмс Стјуарт, син Марије, краљице Шкота (пореклом од Маргарете, кћерке Хенрија VII). Он је био краљ Шкотске пуних 36 година када је постао и краљ Енглеске, уједињујући тако Енглеску и Шкотску.

Литература:

- Counsell, Christine, Kate Howe, and Kate Thomson. *Life in Tudor Times*, Third Edition, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Enright, D. J. 'Elizabethan and Jacobean Comedy', in: *Pelican Guide to English Literature Vol. 2 The Age of Shakespeare*, edited by Boris Ford, 416–428. Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1973.
- Ђуковић Ковачевић, Иванка. *Историја Енглеске – Кратак преглед*, Београд: Научна књига, 1971.
- Ford, Boris, editor. *The Pelican Guide to English Literature Vol. 2 The Age of Shakespeare*, Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1973; First published 1955.
- Garwood, Christopher, Guglielmo Gardani, and Edda Peris. *Aspects of Britain and the USA*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Глишић, Бора. *Позориште – Историјски увод у проучавање сценске уметности*, Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, 1964.
- Harrison, G. B. *Introducing Shakespeare*, Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1974.
- Joseph, Bertram. 'The Elizabethan Stage and Acting', in: *The Pelican Guide to English Literature Vol. 2 The Age of Shakespeare*, edited by Boris Ford, 147–161. Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1973.
- Kostić, Veselin. *Šekspirov život i svet*, Beograd: Naučna knjiga, 1978.
- Lafater Sloman, Meri. *Elizabeta I, kraljica engleska*, Beograd: Rad, 1968.
- Legouis, Émile, and Louis Cazamian. *A History of English Literature*, Revised Edition, London: J. M. Dent & Sons LTD, 1971.
- Longman Dictionary of English Language and Culture*, London: Longman Group UK, 1992.
- Murphy, Michael, editor. *Dictionary of English Language and Culture*, Harlow (England): Pearson/LONGMAN, 2007.
- Price, Mary R., and C. E. L. Mather. *A Portrait of Britain under Tudors and Stuarts*, Oxford: Oxford University Press, 1954.
- Puhalo, Dušan. *Istorija engleske književnosti od početaka do 1700. godine*, Beograd: Naučna knjiga, 1968.
- Salinger, L. G. 'The Social Setting', in: *The Pelican Guide to English Literature Vol. 2 The Age of Shakespeare*, edited by Boris Ford, 15–47. Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1973a.
- Salinger, L. G. 'The Elizabethan Literary Renaissance', in: *The Pelican Guide to English Literature Vol. 2 The Age of Shakespeare*, edited by Boris Ford, 51–116. Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1973b.
- Sheerin, Susan, Jonathan Seath, and Gillian White. *Spotlight on Britain*, Second Edition, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Sim, Alison. *Pleasures and Pastimes in Tudor England*, London: Sutton Publishing, 1999.
- Thornley, G. C., and Gwyneth Roberts. *An Outline of English Literature*, New Edition, Harlow: Pearson Education Limited/Longman Group Ltd, 2003.

- Trevelyan, George Macaulay. *A Shortened History of England*, Harmondsworth (England): Penguin Books Ltd, 1974.
- Wheeler, C. B. *Introduction to Six Plays by Contemporaries of Shakespeare*, edited by C. B. Wheeler, vii–xii. London: Oxford University Press, 1971a.
- Wheeler, C. B. Editor. *Six Plays by Contemporaries of Shakespeare*, London: Oxford University Press, 1971b.
- Williams, Neville. *The Tudors (A Royal History of England)*, Los Angeles: University of California Press, 2000.
- Williams, Penry. *The Later Tudors (England, 1547–1603)*, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Wrenn, C. L. *The English Language*, London: Methuen and Co., 1970.

The Tudor Age – the time when foundations were laid to the British culture we are studying today

SUMMARY: The Tudors were a dynasty of Kings and Queens who ruled England, Wales and parts of Ireland from 1485 to 1603. The period begins when Henry Tudor, a Lancastrian, defeated King Richard III at the battle of Bosworth Field in 1485 ending the War of the Roses which had been waged between the Yorkists and Lancastrians. The era followed of private enterprise and expanding genius associated with the personalities of Francis Drake, Walter Raleigh, Ben Jonson, William Shakespeare, or Francis Bacon, as a normal outcome of two hundred years of social disruption and rebirth, of the appeal of Renaissance and Reformation to the individual mind and conscience, and the subjection of corporate power to the national will embodied in Crown and Parliament. The mediaeval system passed away, not by chance but on account of profound changes in the habits of the English people, the emancipation of the villeins, the growth of London, the rise of educated and active-minded middle classes, the spread of cloth manufacture and other trading activities. The adoption of the English language by the educated classes and the shaping thereof through the new system of education and the invention of the printing press to undermine the churchman's monopoly of learning, the discovery of the ocean trade routes and of the New World, all the changes, spiritual and material, are only some of the most significant milestones on the historical road known as the Tudor Age.

KEY WORDS: *Renaissance, middle classes, education, the theatre, Elizabethan times*